

ГЕТЬМАН УКРАЇНИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА МОДЕЛЬ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

УДК: [342.51 : 342.395] (477)

Сухонос В.В. (мол.),
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-
правових дисциплін ДВНЗ
«Українська академія банківської
справи Національного банку
України»

Анотація: Стаття присвячена інституту українського гетьмана. Зокрема, розглядається його історія протягом Першого і Другого Гетьманатів, а також дається теоретичне обґрунтування запровадження гетьманської влади в Україні в рамках Третього Гетьманату

Ключові слова: глава держави, гетьман, республіка, монархія

Політична реформа, що формально завершилася 8 грудня 2004 р. прийняттям Закону України № 2222 «Про внесення змін до Конституції України», залишила, проте, відчуття якоїсь неповноти. Особливо це стосувалося статусу глави нашої держави. Вказані зміни до Конституції не лише істотно обмежили повноваження Президента України як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, але й, начебто залишивши йому права у цій сфері, забезпечили неможливість їхньої реалізації. Саме тому у 2010 р. закон № 2222 було скасовано. Утім, створення Конституційної Асамблеї ще раз доводить, що процес удосконалення українського державного апарату все ще далекий від свого завершення.

У цих умовах особливо важливою стає праця вчених, які намагаються дати свої «рецепти» подолання вказаних прогалин. Як відомо, статус глави держави тією чи іншою мірою вже намагалися дослідити такі конституціоналісти як В. Головатенко, Ю. Коломієць, А. Мішин, В. Погорілко, Н. Сахаров, О. Скрипнюк, В. Чиркін, В. Шаповал та ін.

Не применшуючи ролі і значущості доробку вказаних науковців, необхідно визнати, що в Україні ще немає фундаментальних досліджень альтернативних моделей інституту глави держави, на основі яких можливо було б опрацювати новітню методологію, теорію і практику їх формування і функціонування. Однією з причин цього становища є те, що усіх дослідників, які працюють у сфері соціальних наук (в тому числі й у юриспруденції) умовно можна поділити на три категорії: описувачі, раціоналізатори та альтернативісти. При цьому перші намагаються лише описати існуюче соціальне явище, раціоналізатори пропонують ідеї щодо удосконалення вже існуючих соціальних явищ, а альтернативісти створюють концепції, які є альтернативними стосовно існуючих.

Так, альтернативістами є монархісти, що намагаються встановити в Росії монархію; альтернативістом був аятола Хомейні, що в умовах існування шахського режиму пропонував створити теократичну державу; альтернативістом є відомий російський публіцист М. Калашников, який наголошує на необхідності замість існуючої нині РФ створити новий тип держави, що опирався б на високі технології та розвиток у людей екстрасенсорних здібностей.

Професійні вчені як в Україні, так і в більшості інших країн СНД є здебільшого або описувачами, або раціоналізаторами. Проте не слід вважати, що їхня праця є недоречною: саме описувачі формують основу вищої освіти, і саме раціоналізатори удосконалюють вже існуючі державні інститути: парламент, главу держави, уряд.

Альтернативізм же, в основному, є справою дилетантів, себто непрофесійних вчених, хоча можуть бути й виключення. Так, альтернативістом був відомий політичний діяч Є. Марчук, який виступав з ідеєю запровадження в Україні, в рамках місцевого самоврядування, соціополісів – нової форми організації суспільства, що означає соціально-економічну структуру, яка нерозривно пов'язана з певною територією та «...формує принципово нову, соціалізовану економіку; має особливий правовий статус; поєднує у собі переваги вільної економічної зони інтелектуального типу з комплексною стратегією випереджаючого економічного, гуманітарного і соціального розвитку» [1, 106–107].

Щодо глави держави, то альтернативістами виступають прихильники відродження в Україні влади гетьману – М. Малишко, І. Каганець та ін. Так, останній наголошує: «Злет державотворчих потягів українських етносів завжди відбувався при застосуванні ними традиційної для України гетьманської моделі – Гетьманату» [2, 78].

Мета статті у зв'язку з цим полягає в дослідженні інституту та статусу українського гетьмана.

Для реалізації цієї мети слід вирішити наступні взаємопов'язані дослідницькі завдання: по-перше, охарактеризувати історію та статус українського гетьмана протягом XVI–XVIII ст.; по-друге, дослідити еволюцію та конституційно-правовий статус Гетьмана України протягом 1918 р.; по-третє, здійснити порівняльний аналіз основних проектів, пов'язаних із запровадженням в Україні інституту гетьмана.

Офіційно період, коли Україна зверталася до ідеї Гетьманату, нараховує лише три етапи: довготривалий (тривав протягом XVI–XVIII ст.), тимчасовий (тривав лише протягом 1918 року) та сучасний (існує виключно на теоретичному рівні, в працях дослідників-альтернативістів).

Щодо довготривалого періоду, то слід зазначити, що обмеженість королівської влади в Речі Посполитій призвела як до появи сильної аристократії у вигляді магнатів та шляхти, так і до розквіту місцевого самоврядування. Причому останнє існувало не лише у вигляді міст, що функціонували за Магдебурзьким правом, а й у вигляді козацьких поселень. Саме в рам-

ках українського козацтва зародилося гетьманство – політичний інститут, що найбільше походить на інститут глави держави.

Офіційно гетьман як своєрідний «правитель української держави» з'явився після 1576 року, коли король Речі Посполитої Стефан Баторій дав запорізькому війську «конституцію та привілеї» і вперше назвав О. Ружинського «Гетьманом Запорізьким» з наданням йому атрибутів гетьманської влади.

Відомий французький мандрівник інженер Гійом Левассер де Боплан описував порядок виборів гетьманів запорізьких козаків: «Ось як відбуваються вибори ватажка: збираються усі старі полковники та діди, що користуються найбільшою шанованістю серед козаків, кожен висловлюється на користь того, кого вважає найбільш здібним, і той, хто отримує найбільшу кількість голосів визнається обраним. Якщо той, хто обирається, з неохотою отримує цю посаду, відмовляючись неспроможністю та негідністю або посилається на малий досвід, це анітрохи йому не допомагає; йому відповідають, що, скоріше за все, він дійсно є негідним такої честі і відразу ж убивають його на місці, немов зрадника, хоча у даному випадку вони самі вчиняють зраду... Якщо ж обраний козак бере собі звання начальника, він дякує зібранню за честь, хоча сам він і визнає себе негідним її і нездатним до заняття такої значної посади; однак він обіцяє, що своєю працею та піклуванням спробує зробитися гідним честі служити усім взагалі і кожному окремо і що життя його завжди буде присвячене служінню своїм братам (так вони називають одне одного). При цих словах усі аплодують йому з криками: Vivat! Vivat! Потім кожен підходить у посадовому порядку і кланяється йому, а начальник тисне йому руку, що складає звичайне між ними вітання.

Таким є обряд виборів начальника, який часто відбувається серед пустинних степів. Цей начальник, якому вони беззаперечно підкоряються, їхньою мовою називається гетьманом» [3, 371–372].

На військовому характері гетьманської влади акцентували увагу й інші вчені. Так, відомий український історик М. Маркевич писав про інститут гетьманату 1393–1401 рр.: «Тодішніх гетьманів малоросійських можна вважати лише воєначальниками, а не правителями краю, адже ми бачимо усю послідовність князів-намісників. Про гетьманів лише у літописах нашій лише й згадується, з зауваженням, що до зникнення княжої руської лінії вони завжди обиралися з нащадків Светольдів, Ольговичів та Острозьких; але потім Лянцкоронського було названо першим гетьманом – правителем Малоросії. З попередніх же гетьманів лише одне ім'я залишилось у на-

пій пам'яті і ми його бачимо лише воєначальником; це був Венцеслав Светольдович» [4, 11].

Факт обрання Лянцкоронського гетьманом України було спростовано вже в XIX столітті. Так, відомий історик Д. Бантиш-Каменський називав Лянцкоронського повелителем Хмельника, який «...мав у своєму розпорядженні велике ополчення з жителів» [5, 67]. Щодо гетьманства, то сам історик вважав першим гетьманом вищезгаданого Богдана Ружинського, якому король Речі Посполитої Стефан Баторій «...пожалував гетьманські клейноди: королівський прапор з гербом білого орла, бунчук, який означав одержану козаками перемогу над невірними, булаву чи жезл повелителя і військову печатку» [5, 81].

Сучасні ж дослідники також не можуть дійти згоди з приводу того, коли з'явився інститут гетьманства як варіант глави держави. Так, І. Усенко вказує на те, що титул «гетьман» став офіційним після того, як Стефан Баторій дав запорізькому війську «конституцію та привілеї» і вперше назвав О. Ружинського «Гетьманом Запорізьким» з наданням йому атрибутів гетьманської влади [6, 584].

На противагу цьому відомий дослідник В. Абліцов, поділяючи погляди українського історика М. Грушевського, наголошує на тому, що гетьманська «...пряма лінія розпочинається від Дмитра Вишневецького» [7].

Збільшення авторитету гетьманів призвело врешті-решт до нівелювання влади короля Речі Посполитої. Результатом цього став той факт, що козаки взагалі перестають звертати увагу на його накази та рішення. За спогадами Боплана, «...збираючись у морський похід, козаки беруть дозвіл у свого гетьмана, а не у короля» [3, 372].

При цьому, на відміну від останнього, гетьман України мав майже необмежені повноваження. Так, зокрема, Боплан стосовно гетьмана зазначав, що «...влада його є необмеженою, він має право рубити голови та саджати на палю усіх непокірних. Взагалі він вчиняє дуже суворо, але в справах суспільних нічого не може вдіяти без військової ради... Відправляючись на війну, гетьман повинен бути дуже обережним і передбачливим, щоб не зазнати невдачі; у випадку невдалої битви він повинен виявити неабияку спритність та відвагу, інакше при найменшій боягузливості козаки вбивають його як зрадника, після чого відразу ж приступають до виборів нового гетьмана звичайним порядком» [3, 372].

Одним з найвидатніших гетьманів України був Петро Сагайдачний, відомий не лише своїм реформуванням української армії, а й вдалими дипломатич-

ними кроками, які дозволили Україні отримати певні поступки від Речі Посполитої. Крім того, як відомо, саме він започаткував новий адміністративно-територіальний устрій України, згідно якого полк перетворився з виключно з військової в адміністративно-територіальну. Він же був першим з гетьманів, які об'єднали військову діяльність козацтва з діяльністю інших верств населення – духовенством, шляхтою, міщанами та інтелігенцією. Саме завдяки Сагайдачному Єрусалимський патріарх Феофан освятив Іова Борецького на митрополита Київського.

Однак, на нашу думку, незважаючи на істотний авторитет Сагайдачного, його не можна назвати повноцінним правителем держави, адже формально українські землі входили до складу Речі Посполитої і, хоча вони й користувалися певною автономією, статусу держави вони не мали, а отже й не мали правителя держави.

Можна сказати, що гетьман став правителем держави за часів Богдана Хмельницького, державотворчі потуги якого вітчизняні та зарубіжні історики оцінюють по-різному. Так, ще на рубежі XIX–XX ст. відомий український історик М. Грушевський писав: «Я, таким чином, рішуче відкидаю, що Хмельницький та його однодумці у 1649 році і надалі залишалися на нині козацької автономії в рамках Речі Посполитої, так як стояли у році 1648, і, мовляв, Зборовський договір, дозволяє нам уявити їх політичну програму... Козацько-шляхетська програма-мінімум завершилася у грудні 1648 року, і Хмельницький разом із своїми однодумцями до неї більше не поверталися... Програма незалежної від Польщі України з січня 1649 року вже не покидала столу Хмельницького» [8].

На відміну від М. Грушевського, сучасні дослідники не поділяють державотворчих уподобань Б. Хмельницького. Так, відомий український політолог С. Удовик вказує, що, ані Б. Хмельницький, «...ані військова старшина, що знаходилася біля нього, не дозріли до ідеї держави, і навіть якщо вона навідувалася до них, вони просто не знали, як її будувати, оскільки походили з бідної чи розореної шляхти, в традиціях якої не було досвіду державного управління» [9, 131–132].

Особисті якості Б. Хмельницького також були неоднозначними і їхня оцінка різниться у різних дослідників. Так, М. Грушевський вказував, що Б. Хмельницький був «...досить свідомим носієм державної української ідеї» [8].

Державні якості українського гетьмана відзначав також французький дипломат, офіцер та історик П'єр де Шевальє: «Ми знайдемо образ мужа, який для того, щоб піднятися над іншими, починає руха-

ти великий механізм та наводить жах на королівство, якого жодне з могутніх держав християнського світу, навіть могутня імперія турків до сих пір не змогли похитнути. Словом Кромвеля, що вдруге з'явився на Русі, який був не менш честолюбним, хоробрим та спритним, аніж Кромвель у Англії» [8].

Проте на думку відомого польського історика Людвика Кубалі, українському гетьману довелося діяти в умовах, що були набагато складнішими, аніж у Олівера Кромвеля: «Простори його володінь звідусюди мали відкриті кордони. Не розпоряджався він, подібно Кромвелю, навченою інтелігенцією та методами старої та могутньої держави: забезпечення війни, фінанси, суспільне господарство, адміністрація, відносини з іншими державами – усе це потрібно було створювати, усе лежало на його шії... Ця людина під будь-яким поглядом була людиною надзвичайних масштабів, переростав людей високообдарованих до таких меж, що входив до кіл, які не можна було охопити. Про нього можна сказати, що він народився повелителем: вмів таїти свої наміри, в вирішальні хвилини не сумнівався – усюди могутня воля та залізна рука... Був подібним до холодної безодні, яка залишалася непорушною, хоча на її поверхні вирують колосальні бурі» [8].

Щоб виявити державницький потенціал українського гетьмана, слід детально проаналізувати його політико-правові погляди. Як відомо, в Росії здебільшого Б. Хмельницького знають у силу того, що саме він став ініціатором укладення союзного договору з Московським царством, проголосивши що: «...не можна нам більше жити без царя» [10].

В результаті війни між Річчю Посполитою та Московським царством, Україна розпалася на дві частини: Лівобережжя та Правобережжя. Причому на Лівобережній Україні виникли два утворення державного характеру: Гетьманат та Запоріжжя.

Сучасні державознавці намагаються вирішити одне питання щодо цих утворень: чи були вони державами, що знаходились під протекторатом Московського царства чи були певними автономними утвореннями, що існували в рамках єдиної Московії. Щоб це з'ясувати, слід звернутися до енциклопедичних визначень автономії й протекторату. Так, М. Воронов визначає автономію як «...відносно самостійні у здійсненні державної влади або місцевого самоврядування територіальні утворення у межах певної держави» [11]. Щодо протекторату, то О. Бакаєв визначає його як форму «...залежності, за якої держава на підставі укладеного спеціального міжнародного договору визначає і здійснює зовнішні відносини іншої держави, бере на себе захист її території і фактично ставить під

свій контроль її внутрішні справи. Тобто держава, над якою встановлено протекторат, лише формально зберігає ознаки державності» [12, 172].

Фактично українська державність з самого початку формувалася залежною від Московського царства. Так, зокрема у «Привілеї війську Запорізькому» цар Олексій Михайлович закріплював істотне обмеження його зовнішнього суверенітету: «А коли почнуть приходити в військо Запорізьке до гетьмана Богдана Хмельницького послы з котрихось пограничних держав з чимсь добрим, ми, великий государ, таких послів гетьманові лишили приймати і відправляти, а нам, великому государеві, зараз писати про все: з яких держав і в яких справах ті послы були прислані і з чим відправлені. А коли б якісь послы були прислані від когось з якоюсь справою, противною нам, великому государеві, – таких послів війську затримувати і також зараз писати про них до нас, а без нашого указу назад їх не пускати. А з турецьким султаном і польським королем без нашого указу зносин не мати» [13, 21].

Певною мірою обмежувався й внутрішній суверенітет війська Запорізького. Так, зокрема стосовно виборів гетьмана, цар Олексій Михайлович вказував наступне: «А коли б волею Божою прийшла гетьманові смерть, ми, великий государ, лишили Запорізькому війську вибирати гетьмана самим між собою, по давньому звичаю, а кого виберуть гетьманом, про те писати до нас, великого государя; а той ново вибраний гетьман аби вчинив присягу нам, великому государю, при тім кого ми вкажемо» [13, 21].

Таким чином, необхідність присягання гетьмана цареві та обмеженість у проведенні зовнішньої політики змушують нас погодитись із думкою І. Усенка, який вказує на те, що Україна XVII–XVIII століть мала статус автономії «...у складі Московського царства» [14]. Отже, на нашу думку, незважаючи на начебто колосальні можливості гетьмана як усередині країни, так і за її межами, ані Гетьманат, ані Запоріжжя, ані Слобожанщина не були державами. Саме тому гетьман XVII століття не був правителем держави.

10 листопада 1764 року Катерина II видала указ про ліквідацію гетьманщини, де зокрема було зазначено: «Нашою милістю, після звільнення графа Розумовського, на його прохання, з посади гетьмана, наказуємо нашому Сенату задля належного Малою Росією управління створити там Малоросійську колегію, головою якої бути нашому генералу графу Румянцеву» [15, 643].

Таким чином, після цього указу навіть ілюзія існування держави на території України (мається на увазі Гетьманат) припинила своє існування.

На відміну від довготривалого етапу, тимчасовий період пов'язано з існуванням Гетьманської держави 1918 року на чолі з гетьманом П. Скоропадським.

Як відомо, скориставшись арештом низки урядовців Центральної Ради та тим фактом, що сама остання була неспроможною вчиняти опір, П. Скоропадський в ніч з 28 на 29 квітня 1918 року наказав сконцентрувати наявні сили і захопити урядову дільницю на Липках: військове міністерство, МВС, державний банк. Незважаючи на брак сил, переворот вдался. 29 квітня 1918 року П. Скоропадського було проголошено гетьманом України. З цього приводу уряд гетьманату видав грамоту «До всього українського народу», де було сказано: «Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього. Бешкети та анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробіття збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті до багатішої колись-то України встає грізна мара голоду. При такому становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці. Як вірний син України я вирішив відкликнутись на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади. Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України» [16, 304].

Можна сказати, що саме з цього періоду в Україні розпочинається формування інституту глави держави.

Услід за «Грамотою...» були прийняті «Закони про тимчасовий державний устрій України», один з яких було призначено гетьманській владі. Так, зокрема «Законами...» передбачалося, що: «Влада управління належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави». При цьому, «Гетьман стверджує закони і без його санкцій ніякий закон не може мати сили». Крім того проголошувалося, що гетьман є «...вищий керівничий всіх зносин Української Держави з закордонними» та «...Верховний Воєвода Української Армії і Фльоти» [17, 62].

Надавалося Гетьманові і право помидування засуджених.

Фактично цими «Законами...» було закріплено режим особистої влади Гетьмана Павла Скоропадського, на думку якого країна «...може бути врятована лише диктаторською владою, лише волею однієї людини можна повернути до нас порядок, вирішити аграрне питання та провести ті демократичні реформи, які є так необхідними для країни» і ще: «...для

формування нових, більш здорових засад у нашому житті це може бути зроблене шляхом одноосібної влади, що опирається хоча б на малу силу, але все ж таки силу. Іншого шляху у нас немає й не буде ще досить довго. Усі ці наради різних суспільних об'єднань, усі ці розрізнені дії окремих військових начальників, що змовляються між собою, ніякого позитивного результату не можуть мати» [18, 174].

Проте, незважаючи на явно диктаторський характер влади Скоропадського, досить цікавими були два повноваження гетьмана, які згодом могли б йому дозволити створити в Україні якийсь з варіантів парламентарної форми правління (як монархії, так і республіки): призначення «Отamana Ради Міністрів», затвердження та скасування персонального складу уряду (п. 3 Законів...) [17, 62] та скріплення своїм підписом Отаманом чи Міністром наказів чи розпоряджень Гетьмана (п. 8 Законів...) [17, 63].

Сам Скоропадський вважав, що лідери Української Центральної Ради, які недооцінювали роль тяжкої поточної праці державного апарату, «...дійсно вважали, що з оголошенням у Центральній Раді самостійної України Українська держава стане беззаперечним фактом. Для них українська вівіска була вже чимось, що вони вважали непорушним. Уся діяльність Центральної Ради, якщо можна так сказати, була спрямована до зовнішнього, до посилення українства для ока, мало піклуючись про його внутрішній, серйозний культурний розвиток» [18, 134].

Як відомо, після перевороту було здійснено три спроби сформувати уряд П. Скоропадського. Першою спробою була діяльність протягом одного дня Отamana Ради Міністрів М. Устимовича. Спроба виявилася невдалою і 30 квітня 1918 року Отаманом став відомий юрист М. Василенко. Проте його спроба залучити до уряду провідних національних чи лівих лідерів не знайшла підтримки серед партійних лідерів України [19, 64]. Саме тому втретє уряд формувався не за партійною, а за професійною основою. Його Отаманом став Ф. Лизогуб. Уряд не користувався популярністю серед сучасників. Більше того, аналізуючи прізвища міністрів, їх дореволюційні звання й посади чи партійну приналежність, супротивники Скоропадського наголошували: українців там не було [20, 38–75]. Але, на нашу думку, правим є біограф гетьмана Г. Папакін, який вказав, що «...насправді там не було українських соціалістів, котрі, замість переговорів з прем'єрами гетьмана, бігали до німецького штабу, сподіваючись на його вплив на Скоропадського» [19, 64].

Таким чином до гетьманського уряду Ф. Лизогуба увійшли талановиті адміністратори і через декілька

місяців в Україні було відновлено діяльність адміністративного апарату, проголошено принцип недоторканості приватної власності і відкинута ідея про культурну автономію.

Вправна діяльність Скоропадського ззовні країни призвала до того, що Україну як незалежну державу визнали 12 країн (за часів Центральної Ради таке визнання вона отримала лише від 3 держав). В середині країни було засновано 150 нових гімназій, відкрито три нових університету: у Києві, Катеринославі та у Кам'янець-Подільському. Було засновано національний архів і бібліотека в 1 млн. томів. 14 листопада 1918 року було створено Академію Наук України на чолі з основоположником теорії ноосфери В. Вернадським. І, нарешті, саме Скоропадському вдалося створити першу регулярну українську армію і довести її до 60 тисяч вояків.

Але проголошення Скоропадським 15 листопада 1918 року Акту федерації про об'єднання України з небільшовицькою російською державою стало поштовхом до повстання селянської опозиції на чолі з С. Петлюрою, яке повалило Другий Гетьманат.

Сучасний етап розвитку гетьманської ідеології є здебільшого теоретичним, адже до інституту гетьмана звернулися поки що лише вчені-альтернативісти. При цьому слід виділити два підходи до гетьманської влади. Перший з них можна умовно назвати «державою із «слабким» гетьманом». Цей підхід опирається на проект Конституції, що був підготовлений керівником Незалежного правового наукового Центру Української Наукової Асоціації (з 2003 року – Інститут правознавства УАН) доктором філософії в юридичних науках, дійсним членом Міжнародної Академії Інформатизації М. Малишко. Другий же підхід оперує «сильним» гетьманом. Цей підхід пов'язано з ідеями завідувача Лабораторії психоінформатики Центру з інформаційних проблем територій НАН України І. Каганця.

Зокрема, останній вважає: «Гетьман концентрує у своїх руках всю повноту законодавчої, виконавчої і судової влади. Як наслідок, між трьома гілками влади зникає протистояння, здатне загальмувати або ціл-

ком зруйнувати будь-які перетворення у державі. Натомість Гетьман отримує всі необхідні повноваження для здійснення системних перетворень. Концентрація влади та її персоналізація позбавляє владу анонімності і колективної безвідповідальності. Гетьман особисто відповідає за стан справ у всій державі, подібно як голова людини відповідає за стан і поведінку керованого нею тіла. За результати своєї діяльності Гетьман відповідає власним майном, свободою і життям» [2, 78].

Щодо проекту М. Малишка, то його гетьман УНР як глава держави «...є вищою посадовою особою, яка представляє націю і державу у внутрішніх та зовнішніх міжнародних відносинах» [21, 12].

На відміну від ідей І. Каганця, М. Малишко надає своєму Гетьману чітко встановлені повноваження, так, зокрема, він: представляє Україну в міжнародних відносинах; приймає рішення про визнання інших держав; укладає міжнародні договори й угоди, подає їх на ратифікацію Верховній Раді УНР; нагороджує державними нагородами УНР, присвоює почесні звання; промульгує та оприлюднює законодавчі акти Парламенту; користується правом відкладального вето; здійснює інші повноваження, визначені цією конституцією УНР та окремим законом про Главу держави [21, 12].

Відрізняються проекти І. Каганця та М. Малишка і за способом формування. Так, І. Каганець пропонує наступне: «Гетьман обирається всенародно, що робить його виразником народної волі і надає його владі максимальної легітимності» [2, 78]. На противагу йому М. Малишко вважає, що Гетьман «...обирається Верховною Радою УНР строком на чотири роки» [21, 12]. Отже, проект І. Каганця тягнє до президентської або президентсько-парламентської республіки, тоді як проект М. Малишка – до парламентської або парламентсько-президентської республіки.

Таким чином, гетьманство в якості альтернативної моделі інституту глави держави є досить цікавою політичною доктриною. Утім, його розробка в окремих проектах все ще залишає багато питань, які потребують свого вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марчук Є. К. Україна: нова парадигма поступу / Є. К. Марчук. – К. : Аваллон, 2001. – 216 с.
2. Каганець І. В. Арійський стандарт: Українська ідея епохи великого переходу / І. В. Каганець. – К. : А.С.К., 2004. – 336 с.
3. Боплан. Описание Украины и реки Борисфена, в просторечье именуемого Непр или Днепр, от Киева до моря, в которое эта река впадает / Боплан. // Чтоб вовек едины были. Век XVII / Сост. Я. Д. Исаевич. – М. : Молодая гвардия, 1987. – С. 350–377. – (История Отечества в романах, повестях, документах).
4. Маркевич М. Історія Малоросії / М. Маркевич; ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Ін Юре, 2003. – 664 с.
5. Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства / Д. Н. Бантыш-Каменский ; репринтное изд.; предисл. А. И. Гуржия. – К. : Час, 1993. – 656 с.
6. Усенко І. Б. Гетьман / Усенко І. Б. // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. – Т. 1: А–Г. – 1998. – С. 584–585.
7. Аблицов В. Гетманат / В. Аблицов // Голос України. – 2002. – 5 октября. – С. 7.
8. Аблицов В. Гетманат / В. Аблицов // Голос України. – 2002. – 21 сентября. – С. 7.
9. Удовик С. Л. Глобализация: семиотические подходы / С. Л. Удовик. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2002. – 480 с.
10. Хмельницький Б. Речь на Переяславской Раде / Богдан Хмельницький. // Казачье слово. – 2004. – 21 января. – С. 1.
11. Воронов М. П. Автономія / М. П. Воронов // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 1: А–Г. – 1998. – С. 23.
12. Бакаєв О. В. Протекторат / О. В. Бакаєв // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 171–172.
13. Привілей війську Запорізькому // Історія Української конституції / [упоряд.: А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко]. – К. : Право, 1997. – С. 20–22.
14. Усенко І. Б. Автономія України 17–18 ст. / І. Б. Усенко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 1: А–Г. – 1998. – С. 24–27.
15. Указ об уничтожении гетманства на Украине от 10 ноября 1764 года // Белявский М. Т. Хрестоматия по истории СССР XVIII века: Учебное пособие / Белявский М. Т., Павленко Н. И.; ред. Л. Г. Безкровный, Б. Б. Кафегуз. – М. : Соцэргиз, 1963. – С. 642–643.
16. Грамота до всього українського народу (29 квітня 1918 р.) // Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посібник / [за ред. В. Д. Гончаренка]. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 304–305.
17. Закони про тимчасовий державний устрій України // Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність / [упоряд. І. О. Кресіна ; ред. Ю. С. Шемшученко]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 62–66.
18. Скоропадский П. Воспоминания. Конец 1917 года по декабрь 1918 года / П. Скоропадский. – Киев – Филадельфия : б/изд-ва, 1995. – 494 с.
19. Папакін Г. В. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси / Г. В. Папакін. – К. : б/в, 2003. – 282 с.
20. Доленга С. Скоропадщина / С. Доленга. – Варшава : Накладом М. Куницького, 1934. – 175 с.
21. Малишко М. І. Конституція Української Народної Республіки (України – України – Русинії). Альтернативний і перспективний народний варіант: Проект / Малишко М. І. – К. : б/в, 2003. – 24 с.

ГЕТМАН УКРАИНЫ КАК
АЛЬТЕРНАТИВНАЯ МОДЕЛЬ
ИНСТИТУТА ГЛАВЫ ГОСУДАРСТВА:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ,
ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Сухонос Владимир Викторович

Аннотация: Статья посвящена институту украинского гетмана. В частности, рассматривается его история на протяжении Первого и Второго Гетманата, а также теоретически обосновывается внедрение гетманской власти в Украине в рамках Третьего Гетманата.

Ключевые слова: глава государства, гетман, республика, монархия.

HETMAN OF UKRAINE AS AN
ALTERNATIVE MODEL OF THE
HEAD OF STATE OF THE INSTITUTE:
THEORETICAL PROBLEMS,
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES

Sukhonos Volodymyr Viktorovych

Summary: The article is devoted to the institution of the Ukrainian hetman. In particular, the history of it during the First and Second Hetmanates, and the implementation of Hetman's power in Ukraine in the framework of the Third Hetmanate is theoretically grounded.

Keywords: head of state, the hetman, republic, monarchy.